

Ferenczy Károly (1862-1917)

A Budai Vár ódon falai között 1996 márciusában nyitotta meg minden idők egyik legsikeresebb és leglátogatottabb kiállítását *Nagybánya művészete* címmel a Magyar Nemzeti Galéria. A tárlat egyik központi személyisége Ferenczy Károly, a magyar festészet mérföldkövét jelentő Nagybányai Művésztelep egyik alapítója, majd vezető művésze volt. Az egykori óvári diákot a magyar impresszionizmus és plen air legnagyobb, stílus- és iskolateremtő mesterének tartják, egyes művészettörténészek szerint benne tisztelhetjük a modern magyar piktúra atyját.

A Velencei Biennále aranyérmes mesterének gazdag életműve ellenére élete – a korabeli festők életvitelére utaló sztereotípiák alapjául szolgáló művészberekéhez képest – viszonylag eseménytelenül, sallang- és allűrmentesen telt el.

Az életrajzíró is gondban van, mivel Ferenczy életművének eddigi feldolgozásai javarészt szubjektív, az enyhe szakbarbárság nyomait helyenként felvillantó művészettörténeti írások. Sajnos, ezek gyakorta hiányosak és a legalapvetőbb életrajzi adatoknak is híján vannak, illetve ami még rosszabb: néha pontatlanak, mi több, esetenként a tényeket elferdítik, vagy éppen elhallgatják. Ezzel lavinát indítva el, mivel a későbbi korok biográfusai sok esetben ezen tanulmányokat minden kontroll nélkül átvették, újra leközltek. Ferenczy életútjának hiteles felvázolásakor csak kevés szerzőre támaszkodhatunk, ezek közé tartozik a majd gyakran idézett Genthon István művészettörténész, Réti István festőművész, illetve Ferenczy Valér, a festő fia.

Jelen írásnak nem célja – kellő szakértelem hiányában nem is lehet – egy átfogó művészettörténeti életrajz felvázolása. Szándéka inkább egy informatívabb, pontos és megbízható adatokon alapuló olvasmányosabb biográfia közreadása az 1884-ben Magyaróvárott oklevelet szerző, majd a családi birtokon gazdálkodó, első jelentősebb műveit ekkor alkotó Ferenczy Károlyról, aki aztán Európát bejárva a magyar festőművészet egyik legkiemelkedőbb alakja lett.

A családi motiváció, a műbarát apa

Ferenczy Károly 1862. február 8-án, Bécsben látta meg a napvilágot, az *Új magyar életrajzi lexikon* szerint még Freund néven, amelyet 1886-ban cserélt Ferenczyre, pontosabban a nemesi előnevét kezdte el használni családnévként. A Magyaróvárott őrzött, 1881 őszén megnyitott hallgatói anyakönyv szerint a későbbi festőművész még Ferenczy Freund Károly néven iratkozott be az intézménybe.

A megsárgult papírok szerint édesapja Ferenczi Freund Károly (a családnév „y” helyett még „i”-vel íródott) vasúti főigazgató, édesanyja az osztrák származású Gränzenstein Ida volt, aki egy évvel Károly születése után sajnálatos módon elhunyt. Apja bánáti német gyökerekkel rendelkezett, az 1848-49-es szabadságharc után telepedett le Bécsben, egy időben a magyar minisztérium munkatársa is volt – a későbbiek során ezt többen fel is rótták neki –, majd a tiszai vasút császárvárosi igazgatóságán helyezkedett el különböző munkaköröket betöltve.

Valószínűleg az édesapa művészetek iránti fogékonyságát örökölhette fia. *„Képet már gyerekkoromban sokat láttam, mert édesatyám nagy műbarát volt”* – írja a fiatalabbik Károly az öregebbikről, akitől kéziratok formájában még a leghíresebb orosz csataképfestőről, Verescsaginról is maradtak fenn művészeti tárgyú írások (Verescsagin volt az első orosz festő, aki nemzetközi hírnévre tett szert). A művészetek iránti vonzódás nem csak Károlynál, hanem testvérénél, Ferencnél is kifejezésre jutott. Ő jogi karrierje mellett elbeszéléseket írt, több színdarabját pedig nagy népszerűséggel játszották a korabeli színházak.

Ferenczy tehát egy jómódú, a művészetekre fogékony családba született, ráadásul jókor. A Kiegyezés 1867-es megkötése a magyarság számára egy viszonylagos belpolitikai önállóság mellett az Osztrák-Magyar Monarchia létrejöttét, és egy aránylag békés 50 évet jelentett. Magyarország ez alatt jelentős gazdasági fejlődésen ment keresztül, a Monarchia pedig Európa egyik vezető hatalmává vált.

„Az öreg Ferenczy Károly – szakállas arcképét a szentendrei korszakból, monumentálisra fokozott alakját az Archeológiáról ismerjük – jól gazdálkodott, s mikor idehaza feledésbe mentek nem éppen hazafias

gesztiói, Krassó megyében, Gavosdia nevű községben csinos birtokot szerzett. A fiatal Károly pályájának elejét ez a birtokszerzés determinálta, jogásznak készült, gazdasági gyakornokként folytatta, majd elvégezte Magyaróváron a gazdasági akadémiát. Ez az iskolázás a második világháború kezdetéig a birtokosok és bérlők gyerekei esetében népszerű maradt” – olvashatjuk Genthon István tollából.

Az első alkotások és a magyaróvári akadémia

A gimnáziumi érettségi után Ferenczy Károly tehát jogi tanulmányokat folytatott, majd az Alma Materbe történő felvétel érdekében, a kor szokásának megfelelően, egy év gyakorlatot teljesített tanulmányai előtt. A praxist Komjáton töltötte le, a hatalmas vagyonnal rendelkező Wodiáner bárói család Nyitra és Érsekújvár közt fekvő birtokán. Magyaróvár és Komját külön-külön futó történelmének Ferenczyn kívül volt még egy közös szereplője: a reformátor és nyomdász, illetve református püspök Huszár Gál személyében. A lelkipásztor és magyaróvári nyomdaalapító, aki nem mellesleg a heidelbergi káté magyarra fordítója volt, 1568-ban lett Csallóköz-Mátyusföld püspöke. Ekkor már Komjáton élt, ahol szintén folytatta nyomdász tevékenységét. Működése alatt a környék a protestantizmus egyik magyarországi központjának számított.

Ferenczy tehát 1881 őszén kezdte meg tanulmányait az 1874-ben akadémiai rangra emelt, addigra már 63 éves múlttal rendelkező magyaróvári intézményben, amely ekkor élte egyik legfényesebb időszakát.

A Kiegyezést követően, 1869-ben került sor a Bécs fennhatósága alatt álló tanintézet magyar állam által történő átvételére. A német anyanyelvű tanárok közül többek ezekben az években hagyták el Magyaróvárt. Közöttük találjuk Haberlandt Frigyest, Hecke Vencelt, illetve Schwackhöfer Ferencet is. Ők később az óvári anyaintézményből kivált bécsi agrár-főiskola első tanárai között tűntek fel, illetve majdan mindhárman betöltötték annak rektori tisztségét is.

A német tanerő pótlására a minisztérium – esélyt adva a bizonyításra – fiatal tehetségeket nevezett ki a Lajta-parti intézményhez. A

mezőgazdász végzettségű ifjú tanárok döntő többsége Óvár neveltje volt, soraikban Cselkó Istvánnal, Cserhádi Sándorral, Deininger Imrével, Linhart Györggyel, Rodiczky Jenővel és a már annyira nem is fiatal Sporzon Pállal. A gazdászok mellett a botanikus Kanitz Ágoston, a vegyész Kosutány Tamás és a gépészmérnök Thallmayer Viktor kapott még megbízólevelet a hivatalos szervektől. A nem mindennapi névsor mögött rejlő tehetségek alkották – Kanitz kivételével, aki hamarosan Kolozsvárra távozott – a következő évtizedekben az *Óvári Nagy Tanári Kar* néven messze földön híressé vált egykori professzori közösség gerincét.

A tanári kar minden egyes tagja szakterületének hazai úttörőjévé vált. Cselkó a korszerű takarmányozástan, Cserhádi a tudományos alapokon nyugvó növénytermesztés, Deininger a vetőmag-vizsgálati és a régészeti növénytani kutatások hazai megalapítója lett.

A később akadémikussá választott Kosutány a magyar élelmiszertudomány területén alkotott maradandót, az Európa szerte tisztelt Linhartot pedig a magyarországi tudományos növénykórtan és növényvédelem megalapozójaként tartjuk számon. Rodiczky a juhtenyésztés és a gyapjúismeret nemzetközileg elismert szaktekintélyévé, Sporzon a mezőgazdasági üzemtan, Thallmayer pedig az agrárgépészet kimagasló alakjává vált.

Az Óvárról rövid tartózkodási idő után távozó, kiváló botanikus, Kanitz Ágoston gazdasági tanintézeti tanárként elsőként adta elő a természetrajzot magyar nyelven a Vár falai közt. A későbbiekben a Kolozsvári Egyetem tanára, dékánja, majd rektora lett. Az MTA és több külföldi tudományos akadémia választotta tagjai közé, nevéhez kötődik az első magyar botanikai folyóirat, a *Magyar Növénytani Lapok* alapítása és szerkesztése.

Az intézet vezetését 1863 óta, így Ferenczy hallgatósága alatt is, korának egyik legelismertebb tudósa, Masch Antal látta el. Wittmann és Pabst igazgatóságának méltó folytatójaként, ahogy a fentiek már előrevetítették, elévülhetetlen szerepet játszott a fiatal tehetségek felismerése és felkarolása által az *Óvári Nagy Tanári Kar* létrejöttében.

Az élet a későbbiek során igazolta a hivatalos szervek és Masch merész döntését, a huszoneves ifjak bizonyították rátermettségüket.

Maschnak emellett jelentős érdemei voltak a tanintézethez kapcsolódó kísérleti állomások létrehozásában, így a magyar agrárkutatás alapjainak megteremtésében is, munkásságával nagyban hozzájárult a magyar mezőgazdaság fejlődéséhez.

Genthon István írásából tudjuk, hogy a fiatal Ferenczy már óvári hallgatósága idején *„unalmában, próbálgatásként akvarelleket festett, főképp állatokról, tüzesen mozgó vagy nyugodtan álló lovakról, első ilyet 1878-ból ismerjük, tizenhat éves korából”*. Az ifjú művész egyik hallgatótársa által jegyzett, már jóval később, 1921-ben megjelent visszaemlékezés leír egy esetet, miszerint a már említett Thallmayer Viktor professzort hallgatói *„nagyon kedvelték. Valahányszor belépett, megéltették. Kitűnően rajzolt és mást is elismert ezért (pl. a terembe lépve, a táblán felfedezte magát)”* – nagy valószínűséggel a „firkát” Ferenczy „követhette el”, mivel Magyaróvárnak csak minden 50 évre jut ki egy-egy tehetségesebb művészlélekből.

Az Alma Mater közel 200 éves története során Ferenczy Károly mellett a festőművészek soraiban találjuk még a kiváló rovarillusztátort, Benczúr Eleket – Benczúr Gyula unokaöccsét –, aki nem mellékesen a budapesti Rovartani Állomás vezetője is volt, vagy Mokry-Mészáros Dezsőt, Magyarország első naiv festőművészt, aki korai műveit még gazdatisztként készítette, majd 1912-ben már Párizsban, ezután pedig szerte a világban kerültek bemutatásra festményei. A felsorolás nem lehet teljes a festő-grafikus Schell József nélkül, akit a vadászattal kapcsolatos témavilág egyik legavatottabb tolmácsolójaként tartanak számon a hazai képzőművészetben. A „kortársak” közül pedig mindenképp meg kell említeni egy feltörekvő tehetséget, a többek között jelen kötet borítóját is tervező Szilágyi Balázst, akit ez úton is hálás köszönet illet jól sikerült munkájáért.

A gazdálkodás mellett induló művészi munkásság

Ferenczy az akkor kétéves képzési rendszerű iskolát 1883-ban végezte el. A pontos dátummal kapcsolatban adódnak eltérő vélemények is, Walleshausen szerint ez egy évvel eltolódott, és csak 1884-ben vette át *„képesített”* mezőgazda oklevelét az egykori óvári gazdász. Ahogy

egy korábbi idézet már utalt rá, Ferenczy az Alma Mater elhagyása után a Krassó-Szörény vármegye Temesi járásához tartozó bántói Gavosdián fekvő családi birtokra tért haza, majd nekilátott a gazdálkodásnak.

Életének eme időszakáról keveset tudunk, a művészettörténeti munkák érthető módon nem Ferenczy mezőgazdasági pályájával foglalkoznak. Viszont első szülött fiának, Valérnak visszaemlékezései szerint apja annak ellenére, hogy a korszak szinte összes fejlettebb kulturális központját – Rómától Münchenen át, egészen Párizsig – bejárta, illetve hosszabb-rövidebb ideig élt is azokban, valahogy mégis mindig több humorral és nagyobb meghatottsággal beszélt ifjúkorának ezt megelőző időszakairól, a számára kedves emlékekről. Életének azon megállóiról, „*amikor Gavosdián, az atyai birtokon, gazdálkodott, vagy amikor Magyaróváron a gazdasági akadémiát végezte, vagy Komjáthon báró Wodiáner birtokán «praktizált».* Nehezen nyugodott bele abba, hogy előttem mindez idegen világ maradt, fájlalni látszott, hogy oly messze kerültünk onnan, ahol ő elindult”. ... „*Mindig megőrizte és előttem számtalanszor hangoztatta rokonérzését ama konzervatív miliők iránt, amelyekbe beleszületett s amelyektől aztán sorsa és művész-hivatása oly távol lendítette*”. A forráshiány ellenére az idézetek mindennél többet elárulnak Ferenczy Károly gazdálkodáshoz, illetve Magyaróvárhoz fűződő viszonyáról.

A fiatal gazdász érdeklődése Gavosdián fordult komolyabban a festészet irányába, vagy ahogy Genthon fogalmaz: „*életének legnagyobb, döntő fordulata itt várt rá, a világ háta mögött. 1884-ben osztrák unokatestvére, Fialka Olga érkezett látogatóba. A lány, ki idősebb volt nála, festeni tanult, a német romantikusok modorában igen artisztikus, alakos kompozíciókat készített. Ferenczy Károlynak eszébe jutottak addigi kísérletezései, s újból munkába állt. 1885-ből ismerjük egy pasztellkrétával készült «Önarckép»-ét, mely az apai birtokon készült. Első nagyobb igényű alkotása ez. Szembenéző, bajszos, szakállas fiatalembert ábrázol, fehér gallérral, rótszínű ruhában. Előadási módjában még sok a bátortalanság, noha kétségtelenül sikerült a hasonlóság jegyeit lerögzíteni. A beállítás feltűnően emlékeztet a később tárgyalandó müncheni Önarcképre, érett remekeinek egyikére, a szemek azonban idegesen csillognak, a tiszta és bátor tekintet még hiányzik.*

Hónapokig együtt voltak Gavosdián, s ezalatt Ferenczyben a művészet iránti érdeklődés hatalmas erővel bontakozott ki”.

A festőművészi karrier kibontakozása – Róma, Nápoly, München, Párizs, Szentendre

Ferenczy ekkor hagyott fel a családi birtok irányításával, a gazdálkodással. Művészetek iránti érdeklődése, illetve félunokatestvére, Fialka Olga iránt érzett szerelme vált első számúvá életében. 1884 telén párjával együtt Rómába utazott és szenvedélyesen rajzolni kezdett. A tél elteltével hazatért és feleségül vette Fialka Olgát, ki művészeti oktatója és múzsája volt egy személyben.

Az első éveket nyugtalanság, bizonytalanság jellemzi. Tulajdonképpen rendszeresen soha és sehol sem tanult festeni. Apja hozzájárult, hogy a művészpályát válassza, erre feleségével Münchenbe utazott, majd megint Olaszországba, Rómába és Nápolyba. Életének korai szakaszában jellemző volt rá ez a vándorlás. Réti István, az egykori alkotótárs *A nagybányai művésztelep* c. könyvében erről így ír: *„művészetének alakulása úgy tagozódott, mint élete, tartózkodási színhelyek szerint. Első szakasza művészi munkásságának az a néhány esztendő volt, amikor külföldön tanult, Olaszországban és Párisban, 1884 és 1889 között. A második korszak, a szentendrei, 1889-től 1893-ig tartott; alkotó munkásságának ez a kezdete. A harmadik állomás volt München 1896-ig, és innen kezdve élete végéig a negyedik időszaka, években a leghosszabb, alkotásokban a legjelentékenyebb: Nagybánya”.*

Az első olaszországi tanulmányok után – még a Réti által említett 1893 és 1896 közötti németországi tartózkodást megelőzően – Ferenczy újra Münchenbe látogatott, ekkor ismerte meg Hollósy Simont és Csók Istvánt. Az ismeretségből barátság, majd termékeny, hosszú, közös alkotással eltöltött idő kerekedett.

Hollósy a XIX. századi naturalizmus és realizmus egyik legkiválóbb magyar képviselője lett, Ferenczy és az ő nevéhez köthető a későbbi Nagybányai Művésztelep létrehozása és vezetése. Csók István pedig a századelő koloritgazdag, ösztönös érzékkel impresszionista, kiváló festőjévé vált és szintén csatlakozott a nagybányai csoporthoz. A

majdnem száz esztendő megért kiváló művész munkásságát kétszer is Kossuth-díjjal ismerték el.

Ferenczy életének későbbi alakulásáról Genthon így ír: „*feleségét s közben megszületett első gyermekét, Valért Szentendrére költöztette, ő maga pedig 1887-ben Párizsban kötött ki, ott is maradt 1889-ig, csak nyaranta látogatta meg családját. A művész huszonöt éves volt tanulmányai elején, akkor, mikor azokat általában már be szokták fejezni. Szorgalmasan eljárt a Julian-akadémiára, a francia főváros legjobb hírű művésziskolájába, hol Tony Robert-Fleury és Bouguereau, e két kitűnően felkészült akadémikus festő korrigált. Vizionlatta Csók Istvánt és megismerte Grünwald Bélát, kik ugyancsak Párizsba jöttek tanulni*”. Itt természetesen nem az egykori erőskezű politikusról, kiváló történésről és akadémikusról, Grünwald Béláról – kinek édesapja a Coburg hercegi család gazdatisztje volt –, hanem a festőművész Iványi-Grünwald Béláról esik szó (egyébként az ő édesapja szintén mezőgazdászként, pontosabban nagybérllőként kereste kenyerét). Iványi-Grünwald ugyancsak a Nagybányai Művésztelep egyik alapító tagja lett, a kezdetben naturalista és plein air, majd dekoratív, stilizáló, szecessziós stílusban alkotó nagyszerű művész itt is halt meg szívrohamban.

„*Hármuk közül egyik se lelkesedett két pedáns tanárjáért, sem pedig a francia fővárosban nagy sikereket arató Munkácsyért. A már ekkor négy éve (1883) meghalt Jules Bastien-Lepage művészete babonázta meg őket, a «finom naturalizmus», ahogy Ferenczy elnevezte, az egyenletes, szürkés világításban fürdő újszerű életképek, melyek szakítottak az anekdotázó meséléssel és a gyengéden megfigyelt apró részleteket artisztikus, csendes egységbe fogták össze*” – olvashatjuk Ferenczy 1963-ban megjelent életrajzában. Bastien-Lepage iránt érzett tiszteletük még Münchenből eredt, hol különösen Hollósy lelkesedett a francia festőért. A mester népszerű alakja eltakarta a fiatalok elől a század utolsó harmadának óriási forradalmát, az impresszionizmust. Ennek ő „erősen szelídített és enervált változatát adta. Rendkívül érdekes, hogy 1889-ben három olyan fontos kép került ki magyar festő ecsetje alól Párizsban, melynek semmi köze sincs az impresszionizmushoz: Ferenczy Kallósról készült arcképe, Csók Krumplitisztogatók-ja és Rippl-Rónai vászna, Nő fehérpettyes ruhában. Az első kettő az impresszionizmust megelőző finom

naturalizmus hatását mutatja, a harmadik, azon jóval túl, a szecesszionizmusét” – írja a biográfiai tanulmány. Ferenczy innét számította művészi pályafutását, Kallós Ede arcképe (1889) volt első festménye, melyet teljesen magáénak vallott, modellje szobrásztársa volt, aki ugyancsak a Julian-akadémiát látogatta.

Genthon az 1889-es évről és az ezt követő korszakáról így ír: *„háromévi párizsi tanulmány után családjához költözött Szentendrére, s itt dolgozott 1892-ig. Ezt a festői motívumokban dúslakodó, lankásokon épült, Dunamenti szerb városkát, mely sokat megőrzött XVIII. századi arculatából, ő vezette be a magyar festészet tárgykörébe. A főtérről a Dunához lefelé szaladó szűk utcában – mely ma nevét viseli – talált egy faverandás, tágas házat még annakidején családja számára s most ő is oda vonult vissza. Ott született 1890-ben két iker gyermeke, Noémi és Béni. Ott festette – a «Valér ágyban»-on kívül – azt a tizenkilenc képét, mely első korszakának betetőzését jelenti”. Ezek között találjuk a Leányok virágokat gondoznak (1889), az id. Ferenczy Károly arcképe (1889), a Kavicsot hajigáló fiúk (1890), a Vidéki hordár (1890), a Kertészek (1891), a Válás (1892) és A tékozló fiú hazatérése (1892) című képeit, melyek korai termésének legjavát adják.*

Négy év alatt a Bastien-Lepage-i örökséget Ferenczy úgymond felélte, itt volt az ideje, hogy az élet friss sodrába álljon és körülnézzen, hogy mi is történik a világban, a szentendrei begubódzásnak már nem volt tovább értelme. A későbbiekben készített művei ezt valóban igazolják is, a szentendrei magány feladása szükséges és hasznos volt.

Ferenczy ezúttal családjával együtt, 1893-ban Münchenbe költözött. Innét datálódik művészetének második nagy korszaka, amely alatt – egészen 1896-ig – a bajor fővárosban élt és alkotott. *„A neuwittelsbachi virágos és fás nyaralórészben, kertés kis villában telepedett le s műtermet bérelt a belvárosban. Ha a német művészekkel nem is került kapcsolatba, a kiállításokból és műkereskedők kirakatából láthatta, hogy hol tart a századvégi művészet, mely közvetlenül a szecesszió fellángolása előtt nem sok biztatót mutatott. A Münchenben élő fiatal magyar művészekkel egyre szorosabbra fonódott kapcsolata, egyelőre még nem annyira Hollósyval és körével, inkább a kipróbált párizsi társakkal, Csókkal és Grünwalddal, de Strobentz Frigyessel is. Együtt járt velük munka után a*

csendes Café Luitpoldba, hol beszélgetett, biliárdozott. 1895-ben néhány hónapra Garmischba költözött ki, a szép természeti környezetben főképp tájképeket festett. A munka csendesen folyt, nagy eredménnyel” – olvashatjuk az 1963-ban íródott Ferenczy biográfiában.

Költözésének évében festi meg *Önarcképét* (1893), egész munkásságának egyik legemlékezetesebb remekét. *„Ezzel a képpel született meg a nagybányai stílus, három évvel Nagybánya birtokbavétele előtt, attól távol, német földön, Münchenben. Az ember és a természet teljes, szoros összeforradása, mely az első, döntő nagybányai képeket félreismerhetetlenül, szinte lihegő intenzitással jellemzi...”* – olvashatjuk a kiváló művészettörténész, Genthon István tollából. Ebből a korszakából harmincnégy képe ismert a nagyközönség előtt, közülük a jelentősebbek: a *Madárdal* (1893); a *Neuwittelsbachi kertben* (1893); a fiáról készült pillanatképe, a *Bimbi* (1894); az *Önarckép* egyenes folytatásának tekinthető *Orfeusz* (1894) és az *Ádám* (1894); illetve *Herzl Mór* (1895) portréja; valamint a *Müncheni Park* (1895) és az *Archeológia* (1896). A sors furcsa fintora, hogy müncheni időszaka során alkotott több képéről nem tudni, hogy merre is kallódik, illetve egyik fő művét, a *Szarvaskertet* (1893) még reprodukcióban sem ismerjük, ezt a *„szelíd, szép, eredeti pleinairt”*, mint ahogyan Réti emlékezik meg róla. A képről annyi biztos, hogy az akkori uralkodó, Ferenc József számára vásárolták meg, és a Habsburg család tulajdonában volt még IV. Károly idejében is.

Ferenczy 1895-ben itt köt szorosabb barátságot a már említett Hollósy Simonnal, illetve Réti Istvánnal, a nagybányai művésztelep egykori, ugyancsak alapító tagjával, a nagybányai mozgalom teoretikusával. Genthon a müncheni korszak jelentőségét egyetlen érzékletes mondatba sűríti bele: Ferenczy *„itt alakította ki a később közössé vált nagybányai stílust”*. Utolsó müncheni alkotása, az *Archeológia* is a nagybányai letelepedés évében öltött testet, az itt kidolgozott stílust már Magyarországon fejlesztette tovább, és ismertette meg későbbi társaival, illetve a nagyvilággal.

Ferenczy nagybányai korszakai

Az egykori alkotók közül Réti István – a Magyar Nemzeti Galéria Adattárában őrzött gépiratában – mutatta be Nagybánya úgymond „meghódítását”. A XIX-XX. századi magyar művészet egyik legjelentősebb szellemi, szemléleti, stiláris mozgalmának történetét tárgyaló forrásértékű szöveget teljes terjedelmében 2001-ben jelentették meg *A nagybányai művésztelep* címmel. Réti prózáját olvasva, nem mondhatunk le arról, hogy a kezdetekről, a magyar művészet történetében e rendkívüli jelentőségű eseményről a szemtanú sorai alapján ne idézzünk:

„1896-ot írtak akkor. A magyar nemzet a millenniumot ünnepelte. Május 6-ára virradó éjszakán ütemesen zakatolt a személyvonat Budapestről Szatmár felé. Fiatal társaság szorongott a szűk üléseken, fáradtan bóbiskolva; mintegy húszan lehettek, egy másodosztályú kocsi majd minden fülkéjét betöltve. Csak gyéren, halkán esett itt-ott valami szó, magyar vagy idegen beszéd. Münchenből jöttek, Nagybányára utaztak. ...

Ez év tavaszán történt, hogy Nagybánya város községe hivatalos formában meghívta őt müncheni festőiskolájával együtt nyári tartózkodásra, bár egyelőre a szép vidéken és szíves vendéglátáson kívül nem ajánlhatott fel egyebet, mint az ingyenes oda-vissza vasúti jegyet a határtól, negyven ember számára hathónapi érvényességgel – és az iskolának egy szénatartóból átalakított faműtermet a városi Liget egyik legszebb pontján, a «Jókai domb» mellett, a «Petőfi völgy» bejáratánál.

...

Kora reggel Szatmárt a társaságnak át kellett szállnia a nagybányai vicinálisra. Az álom kiverődött a szemükből, de kissé gondolat nélkül, közönyösen nézték a síkság folytatását. Majd amikor Szinyér-Váraljánál hegyek simultak a vasútvonal északi oldalához, nőtt az érdeklődés és kérdezősködés, amire mind magamnak kellett felelgetnem, lévén köztük az egyetlen arrafelé járatos. Mutogattam, magyaráztam; ezek itt balra a váraljai, síkárloi bortermő hegyek, jobboldalt, kissé messzebb, a rekettyebokrok és a füzes között a Szamos csillámlík, amely itt egy darabig érinti a vasút irányát. Aztán Misztótfalun túl, a busáki

tölgyerdőn keresztül a lapályra kanyarodott a vonat, lihegve az enyhe kapaszkodón. Elénk tárult a nagybányai hegyek panorámája: balra mindjárt az elején az a hosszú, több csúcsból álló nagytestű hegy a Morgó, utána, az első a sorban, a Hegyeshegy, mellette a szőlős elejű Virághegy, szelídesztenyefa-pártával a homlokán, az a széparányú csonkakúp a Kereszthegy, aztán a Fadgyason túl a fernezelyi völgy bejáratát őrző hegyek, a kohófüst lenge kék fátyolával derekukon. Mindezek mögött és fölött a magasabb hegyek hullámai, köztük a Plestyor, a Súlyomkő... Messzebb, keleten kéklert a hatalmas hátú Rozsály, utána a Feketehegy, erdővel körített tar tetejével s leghátul a Guttin szeszélyes sziklagerince, még hóval födött. Mind olyan hegynevek, amelyek nagyon ismertté lettek későbbben a festő-vándorok emlékében és a képeiken.

És megpillantottuk a hatalmas, de mégis szelíd hegyek félkörében, a lapály fenekén meghúzódva, a középkori kisvárost, hajdani magyar királyasszonyok kincses birtokát, régi nevén Asszonypatakát (Rivulus Dominarum), amelyet Petőfi szerint «itt felejtett az idő», régi tornyaival, templomaival, amint a körülöttük, középiütt feltorlódó, zsúfolt zsindeletetők tömege messze, laposan elnyúlva, gyümölcsösök lombtengerébe merül.

Megérkeztiünk. A kis indóház előtt úri közönség, a polgármester, a városi urak, integető ismerősök, örvendező barátok serege. ... Innen hosszú kocsisor vitt minket a Kaszinó Egyesület kertjébe, ahol villásreggelivel vendégelte meg a város a társaságot. Majd újra kocsira ültünk, hogy a Ligetben Hollósyval együtt megnézzük az iskolának szánt «műtermet». ... Künt a Ligetben dombszélen állt az iskolaterem, a bedeszkázott szénatartó, három széles ablakával északra. Padlója volt, bezárható ajtaja és az ablakok belül fatáblával ellátva. Minden frissen gyalulva, vadonatúj. És körülötte a vidék a tavasz hamvas pompájában, a domb élén óriási szelídesztenyefák, sötétzölden keresztezve a pázsitos domboldalt – alantabb s a szemközti hegyoldalon virágzó gyümölcsfák gyöngéd, rózsás fehér fátyolban a bárányfelhős ég alatt, úgy fogadtak minket, mint az Énekek Énekében a menyasszony mosolygása a szerelmes vőlegényt. Akik átérték ezt az installációt, sohasem felejtik el. És a városiak szinte félve kérdezték: meg vagyunk-e elégedve? Tetszik-e? Jó

lesz-e a műterem? – «Disznóól», mondta Hollósy s hozzátette: «lesz majd akkor ha mi benne leszünk». – Szegény öreg Törökfalvi Papp Zsigmond majd elájult, amikor a mondat első szavát hallotta. ... Ezután széteszlott az egész társaság, elmentek megnézni az előre bejelentett és összeírt kiadó szobákat a Veresvízen s Liget körül. A városi szobákra majd senki sem tartott igényt. Hollósy maga is a Liget mellett vett ki egy kis villát.» Ferenczy nagybányai tartózkodásának első évében egy kertes házat bérelt, utána átköltözött a Petőfi utcába és végleg ott telepedett le.

1896 nem csak a nagybányai iskola alapításának éve, hanem a millenniumé is volt. Az ezredéves kiállítás hatalmas anyagával igyekezett a magyar művészet akkori panorámáját bemutatni. Itt többek között Munkácsy, Szinyei, Benczúr, Feszty, Rippl-Rónai művei mellett már Ferenczy öt festményét is bemutatták: a *Királyok hódolása*, a *Tyúketetés*, a *Madárdal*, a *Csók-arckép* és a *Neuwittelsbachi kertben* került a falra.

Ferenczy első nagybányai korszaka 1896-ban kezdődött és 1901-ig tartott. Megérkezve a néhai magyar királyasszonyok birtokára, azonnal munkához is látott. Életvitelében eléggé különbözött festőtársaitól: *„megtörtént, hogy még sötét hajnalban indult neki a hegyeknek, megrakodva állvánnyal, vásznakkal, festőszerekkel, körülbelül ugyanakkor, mikor társai hazafelé ballagtak a kávéházból. Csendes humorát, munkaszeretetét becsülték a többiek”* – írja róla Genthon.

Számos képének témavilágát a természet uralja, valamennyi szabad természetbe helyezett képét a helyszínen festette, soha sem műteremben. Ekkor alkotta meg legszebb szecesszionista rajzát, a *Nápolyi emléket* (1896), illetve még a nyáron elkészült első nagybányai korszakának első nagy műve, *A hegyi beszéd* (1896). Ferenczy a következő évben valamilyen okból kifolyólag, ugyan már jelentősen átdolgozva, de újra megfestette ugyanezt a kompozíciót. A második *A hegyi beszéd* (1897) csak töredékeiben maradt ránk, mert Nemes Marcell műgyűjtő ismeretlen okokból feldarabolta azt... Sajnálatos módon ez év terméséből is több darab lappang, az USA-ban veszett nyoma például a *Mrs. Jones* (1897) életnagyságú portréjának.

A régi budapesti Műcsarnokban mutatták be első ízben a nagybányaiak közös termésük javát. Az 1897. december 15-én megnyílt

kiállítás plakátját Ferenczy készítette. A Genthon-féle biográfiában a következőket olvashatjuk: „*az artisztikus plakát, melyen fák között fiatal festők indulnak munkájukra, szecesszionizmusával bátor, új hangot ütött meg és sok követőre talált. A kiállításon 230 mű került bemutatásra. Ferenczy 31 művével szerepelt, az elismerés nem hiányzott, de Nagybánya a végleges csatát még nem nyerte meg*”.

A következő év termése még jelentékenyebb, az esztendő gyújtópontjában Ferenczy egyik legnagyobb remeke áll: *A három királyok* (1898). Az előkészületek, illetve az alkotás az egész tavaszt és nyarat igénybe vették. Ferenczy 1899-ben már nem alkotott monumentális kompozíciót, azonban több igen lényeges arcképet festett, közülük talán az egyik spanyol származású, Nagybányán letelepedett művészt, *Herrer Cézárt* (1899) ábrázoló festmény emelkedik ki. Ferenczy egy újfajta életképstílust kreált, ide idézhető a *Lovak* (1899) és az *Esthangulat lovakkal* (1899) c. alkotásai, ez utóbbi lett első „honorált” képe, amelyet Ráth-díjjal tüntettek ki.

„*A huszadik századba átforduló új évben Ferenczy újból monumentális kompozícióval kezdte meg viaskodását. A Józsefet eladják testvérei* (1900) méretre talán legnagyobb képe, mely a művész régi barátaiban és tisztelőiben – az utóbbiak száma rohamosan növekedett – meglepetést keltett” – Genthon szerint a meglepettség tárgya a stílusváltás volt, mivel „*a szecesszionizmus, melynek formanyelvét mesterünk oly biztonsággal kezelte, e kép alakításában semmiféle szerepet sem kapott. Dekorativitása nem szecesszionista, hanem annak a dekoratív hajlammak korai megnyilvánulása, melynek késői művészetében oly nagy szerep jutott*”. Érdekesség, hogy a félaktban ábrázolt József modellje fia, Valér volt.

A művész ez évben alkotta meg az *Izvorai faiskolát* (1900), tájképművészetének gyöngyszemét. A csendes humorú Ferenczy saját kedvtelésére, illetve a többiek szórakoztatására több karikatúrisztikus rajzot is készített barátairól vagy jellegzetes nagybányai növendékekről, amelyek, ha nem is kerültek a nagyközönség elé, saját közösségükben nagy sikert arattak.

A *Cigányok* (1901), a *Festő és modell erdőben* (1901) mellett az új esztendő legkiemelkedőbb alkotása az *Ábrahám áldozata* (1901) volt.

Ferenczy első nagybányai korszaka itt ért véget. „Nagybánya, mely e hat év alatt bőségesen megmutatta, hogy az új magyar festészet legfontosabb rezervoárja, a hatodik évben történetének tragikus fordulópontjához érkezett el. Hollósy 1901 nyarán elhagyta a városkát, hogy oda többé soha vissza ne térjen. Ettől kezdve Nagybánya megszűnt a Hollósy-iskola nyári telepének lenni, ami együtt járt a festőiskola teljes reorganizálásának szükségességével. Ez az időpont Ferenczy művészi fejlődésében is fordulatot jelentett, a következő években a plein air problémái egyre nagyobb erővel foglalkoztatta” – olvashatjuk az 1963-ban megjelent Ferenczy biográfiában.

A korabeli visszaemlékezéseket olvasva, eléggé valószínű, hogy utolsó nagybányai éveiben Hollósy már alig-alig hatott a városkába összesereglett művészfiatalság formanyelvére. A következő nemzedék nem annyira az ő festésmodorától kapott ihletet, hanem a többi nagybányai festőtől – Réti, Thoma és Grünwald mellett – elsősorban Ferenczytól, kinek stílusa az ország távolabbi területein is hatni kezdett.

Ferenczy Károly második nagybányai korszaka arcképekkel és illusztratív jellegű művekkel kezdődött. A téli hónapokban Budapesten megfestette *Ifj. Hegedűs Sándort* (1902), a rendkívül tevékeny, sok nyelvre lefordított, de az élet furcsa fintoaraként soha komoly sikert el nem érő regény- és novellaíró. A portrét követte a *Márciusi est* (1902), a művészettörténészek szerint az év legsikerültebb képe, a művész egyik legjellegzetesebb és méltán sokra tartott alkotása. Két fontos plein air képe is ekkor készült. A *Nyári reggel* (1902) nagyméretű vászna a patak partját mutatja erős napsütésben. A *Nyár* (1902) című képen ugyanilyen forró a tájék, de a hatalmas fák némi enyhítő árnyékot borítanak a jelenetre.

A következő, 1903-as évet harmonikus műalkotások sorozata jellemzi. Ekkor alkotja meg lányáról készült festményét, a *Noémi kibontott hajjalt* (1903), amely a család tagjairól készült képmások talán legjobbika. Művészetében ezt a nyárt is a napfény uralta, a sort a *Festőnő* (1903) nyitotta meg, majd ezt követte több pompás napfényes alkotása. Az év legnagyobb remeke, a *Keresztlevél* (1903) nehezen született meg, a képnek több vázlata is ismert. Genthon szerint „az első nagybányai korszak jellemzője – mint annyiszor hangsúlyoztuk – az ember és a

*természet egybeforradása, misztikus násza volt. A Keresztlevél és társaié az ember és a napsütés együttese. ... Nem csoda, hogy Petrovics ezt tartotta fényfestő főművének. ... A Keresztlevél s néhány előtte és utána festett főmű révén helyettesíti Nagybánya a magyar festészetben a csökevényes impresszionista korszakot". Az esztendő egy másik emlékezetes műve volt az *Október* (1903), búcsúzkodás az ősz egyre erőtlenebbé váló napsütésétől.*

Az év zárásaként megrendezte nagy kollektív kiállítását a Nemzeti Szalonban. Itt összesen 86 művét csodálhatta meg a nagyközönség, amelyből jó pár emlékezetes alkotás addig még nem szerepelt nyilvános tárlaton.

Kipihenve a nagyfokú népszerűséggel fűszerezett közszereplést, a munkát csendesen, de nagy intenzitással kezdte meg a következő esztendőben. A sort a *Herrer Cézár és neje* (1904) kettős arckép nyitotta, amit kétszer is sikerült megfestenie. A lánya birtokába került „vázlat” a művészettörténész szerint semmivel sem igénytelenebb, mint a Herrer család példánya. Az 1904. év alkotói korszakának egyik legtermékenyebbének számít, a már említett képpel együtt húsz festmény – ebből öt vázlat – látott napvilágot. Ezek közül még négyet mindenképp ki kell emelnünk a sorból. Nagybányai zsánerképei közül kiválik szokatlan kompozíciójával az *Öreg és fiatal cigány* (1904), nemcsak csoportosítása, hanem szokatlan megvilágítása révén is. Évtizedek óta lappang plein air műveinek egyik gyöngyszeme, a *Fürdés előtt* (1904), pedig a Herrer-féle képhez hasonlóan ez is két példányban készült. Nagy aktképeinek első darabja a *Festő és modell* (1904). Művészetének későbbi korszakában a kép „folytatásai” fontos szerepet játszottak. Az év végén festette meg jelentős művét *Malonyay Dezsőről* (1904), aki Munkácsy monográfiájával tette nevét közismertté.

A következő esztendő volt az utolsó, amelyet csaknem teljes egészében Nagybányán töltött. Alkotói kedve megcsappanhatott, mindössze hét képe és egy vázlata ismert 1905-ből. Ezek közül kiemelkedik a *Napos délelőtt* (1905), Ferenczy plein air sorozatának emlékezetes remeke. A „terméscsökkenés” ellenére ez az év nagy jelentőséggel bírt számára, a velencei Biennalén aranyéremmel ismerték el munkásságát.

A lagúnák városában minden évben megrendezésre kerülő sokoldalú művészeti fesztiválról érdemes megjegyezni, hogy ez a világ egyik legelismertebb és legrangosabb kulturális eseménye 1895 óta. A seregszemplén mindösszesen két aranyérmét osztottak ki 1905-ben, pedig a mustrán résztvevők névsora rengeteg elismert, neves külföldi művész nevét is tartalmazta. Ferenczynek előlük sikerült az egyik aranyérmét hazahozni.

Nagybánya - Budapest

Egyes művészettörténészek Ferenczy már említett négy korszakán felül (külföldön töltött korai évek, Szentendre, München, Nagybánya) megkülönböztetnek még egy ötödiket is, mint párhuzamosan Nagybányán, de inkább Budapesten zajló alkotói időszakot. Néhányan pedig ezt egyszerűen a nagybányai korszak részeként kezelik. Ha művészetében ezek az évek nem is jelentettek gyökeres változást, életében mindenképp döntő jelentőséggel bírtak.

Ferenczyt 1906-ban nevezték ki a Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde (később Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola) tanárává, Réti István szerint Szinyei határozott kívánságára. Az iskola ma Magyar Képzőművészeti Egyetem névre hallgat, 1871-es alapítása óta a magyarországi képzőművészeti felsőoktatás központja. Az 1905-ben kinevezett rektor, Szinyei Merse Pál után a már említett Csók István (1923-25) és Réti István (1927-31; 1932-35) is betöltötték a Főiskola vezető tisztségét. A későbbi tanárok között találjuk Ferenczy kisebbik fiát, Bénit is.

Az egyébként kiváló művész Szinyei, már *A hegyi beszéd* (1896) festése idejében rendkívül sokra tartotta Ferenczy Károlyt és munkásságát, alkotói fejlődését éber figyelemmel kísérte. A tanári katedra elfogadása döntően módosította életkörülményeit, azok pedig megváltoztatták tárgyválasztását. A megszokott nagybányai kompozíciókat (táj, természet) az októbertől áprilisig húzódó budapesti elfoglaltság felváltatta műtermi munkával. 1963-ban megjelent életrajzában olvashatjuk: „*arcképeket, csendéleteket festett, műtermi*

kompozíciókat, később artistákat, atlétákat s par excellence műtermi műfajt, aktokat”.

Az 1906-os év 18 új képet hozott, a művészettörténészek szerint azonban ezekből alig emelkedik ki egy-egy alkotás – azok is Nagybányán készültek. A két kivételt a *Majális* (1906) és fiáról, *Béniról* (1906) készült festménye jelenti.

Ferenczy lelkes lóbarát volt, legelső rajzai kivétel nélkül e nemes állatokat ábrázolták, talán nem is annyira az ábrázolás, mint a ló anatómiájának megfigyelése kedvéért. Az egykori óvári gazdász az alagi versenypályát is megfestette – az *Alagi ügetőpálya* (1901) –, kedvelt elfoglaltságai közé tartozott az ügetőverseny látogatása. Itt festette *Carasco* (1906) című olajképét egy versenylóról, de a lappangó *Alagi versenyló* (1906) is természetesen itt készült, csak úgy mint az *Alagi versenyló lovassal* (1906).

A következő év gyérebber termésén már látszik az iskolai elfoglaltság, az egyre rövidülő nagybányai munkalehetőség. Hét, szinte ismeretlen képet festett. 1908-ban viszont elementáris erővel vetette bele magát a munkába, rendkívül gazdag évet zárt. 26 képet készített el, amelyek között találjuk az ikergyermekéről készült, monumentálisra sikeredett *Kettős arcképet* (1908), a budapesti műtermében festett *Birkózókat* (1908), és a *Henyélést* (1908).

Ez évben 17 művészárssal karöltve megalapította a MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) néven elhíresült, nem túl hosszú életű, de annál jelentősebb művészegyesületet. Tagjai között találjuk a nagybányai iskola két mesterét: Iványi Grünwald Bélát és Réti Istvánt, illetve a fiatalok köréből az egyesülethez csatlakozott Czóbel Béla, Csók István és Kernstok Károly is. Az alapításban több befutott művész is jelentékeny szerepet vállalt, úgymint Rippl-Rónai József, Szinyei Merse Pál és Vaszary János. Az egyesülethez csatlakozott még Fényes Adolf, Ferenczy Valér, Glatz Oszkár, Kosztolányi (Kann) Gyula, Magyar Mannheimer Gusztáv, Márfy Ödön, Olgyay Ferenc, illetve Stróbenz Frigyes is. Céljuk a naturalista és az impresszionista festők egyesítése, illetve évenkénti kiállítások rendezése volt. Elnökké Szinyei Merse Pált választották meg. 1910 után a radikálisabb stílusirányzatokat követő Nyolcak (Berény Róbert, Czigány Dezső, Czóbel Béla, Kernstok

Károly, Márffy Ödön, Orbán Dezső, Pór Bertalan, Tihanyi Lajos) kiválásával feloszlott az egyesület.

Ferenczy haladt tovább a maga útján, alkotókedve ismét kissé megcsappant, 1909-ből csak 14 képéről tudunk, ezek közül igazi főmű egy sem akad. *„E korszakának utolsó éve, az 1910-es esztendő mesterünket megint nagy tevékenységre serkentette. Huszonnégy képet festett, különösképpen ismét hiányzanak a nagy főművek, ami a stílusfordulat előtti krízist mutatja. ... Az 1910-es év néhány alkotása azonban már világosan mutatja, hogy az út merre vezet, egy új, dekoratív, összegző jellegű stílus felé”* – írja Genthon István. Ezek közé tartozik a *Birkózók* (1910) (nem összekeverendő az 1908-ban elkészített hasonló elnevezésű képével) és a *Szinyei Merse Pálról* (1910) készült képe.

Az összegző stílus (1911-17) Ferenczy művészetének utolsó, igazából csak hat teljes évét jelenti. A „*sorsfordulat*” után a munka nem lankadt, 1911-ből 24 képét ismerjük, a termés igen tekintélyesnek mondható. A nagybányai alkotások újra jelentékennyé válnak, a *Nyilazók* (1911), a *Hármas kép* (1911) mind ide tartoznak, és a sor a következő esztendőben is folytatódott az *Anya gyermekével* (1912), illetve a *Szakállas Béni* (1912) című festményeivel. Budapestre visszatérve készült el a *Vöröshátteres női akt* (1912), illetve a szintén vörös drapériás *Alvó nő* (1912).

A következő, illetve az 1914-es évben készült képeinek száma feltűnően lecsökkent. Ennek oka, hogy egy nagy főképbe, élete utolsó éveinek talán egyik legjelentősebb művébe, a *Pietá* (1914) megfestésébe fogott.

Újra Genthon István művészettörténészt idézve: *„elérkeztünk a két utolsó év terméséhez, mely a művész töretlen kvalitásait mutatja, a fáradtság csak a képek lassú készülésében, kevés számában jelentkezik. 1915-ben kilenc, 1916-ban hét képet festett mindössze, 1917-ben pedig már egyet sem. Festőtársainak tisztelete, tekintélyének feltétlen elismerése, az 1913-ban kapott müncheni nagy aranyérem, a Képzőművészeti Társulat 1915-ös nagydíja mintha nem is az ő művészetét ünnepelte volna, alig vett róluk tudomást”*. Ezekben az

években jelentősebb alkotás már nem igazán került ki keze alól, a *Pietá* után már talán csak *Alvó cigányleány* (1915) emelkedik ki a sorból.

„A művész rossz közérzete, általános gyengesége gyógyítására 1916 nyarán Lipilfürdőn kúrázott. Onnan írta július 27-én bátyjának: «Rémséges hely ez. Iszonyúan unatkozom». Itt készült el hattyúdala, a *Parkrészet Lipikfürdőn* (1916), kisméretű kép, mely kilátóhelyet ábrázol. Éppúgy eltűnt, mint Rippl-Rónai utolsó műve, az *Estefelé a kertemben*.

Ősszel betegsége elhatalmasodott, hiába járt a svájci *Leysinben*, januárban pedig a *Tátrában*. Vészes vérszegénység oltotta ki életét 1917 március 18-án Budapesten.”

A halálát követő emlékkiállítások (1918, 1922) után művei a Ferenczy család közös tárlatain kerültek a közönség elé. Műveinek legjavát a Magyar Nemzeti Galéria és a szentendrei Ferenczy Múzeum őrzi, de számos képe található erdélyi közgyűjteményekben, illetve különböző magángyűjteményekben. Genthon István gyűjtése szerint a művészi pályára későn lépő Ferenczy Károly életének 55 éve során összesen 358 képet alkotott.

Mosonmagyaróváron az egykori gazdászhallgatóról elnevezett utca őrzi emlékét.

Ferenczy hatása a magyar képzőművészetre

Ferenczy művészetének generális hatásai előtt mindenképp szót kell ejteni családjára, első sorban gyermekeinek későbbi művészetére gyakorolt befolyásáról.

Ahogy az a munkásságnak korai időszakáról szóló részben már megemlített, későbbi felesége, Fialka Olga, indította el Ferenczyt a művésszé válás röögös útján, ki művészeti oktatója és múzsája is volt egy személyben. Fialka ígéretes tehetségként tűnt fel, családjá támogatásával festőnek is készült. Első művészi élményeit Jan Matejko krakkói műtermében szerezte, majd August Eisenmenger tanítványa volt a bécsi akadémián. Édesanyja révén rokona volt Ferenczy Károlynak, akivel 1884-ben zajlott le második, egyben sorsdöntő találkozója. Ebben az időben Fialka Olga már kiállító művész volt, arcképeket festett, könyveket illusztrált. Míg kevés számú, ismert festményének stílusát a

bécsi biedermeier késői változata alakította, de annak mesterkélt érzelmi töltése nélkül, addig míves illusztrációira a késő romantika hatott. 1888-ban portrékkal szerepelt a Múcsarnok kiállításán. Ferenczy Károllyal kötött házassága, illetve gyermekeik születése után fokozatosan felhagyott a művészi tevékenységgel, a hivatásos festészettel. Művészi képzettségének, rendkívüli műveltségének a Ferenczy család szellemi háttérének megteremtésében jutott fontos szerep.

Az apai és az anyai oldal már ismeretes, lássuk a három gyermeket: Valért, Noémit és Bénit.

Ferenczy Valér művészeti pályafutását apja, Ferenczy Károly műtermében kezdte, majd külföldön folytatta tanulmányait. 1896-1906 között a Nagybányai Művésztelep tanulója volt, közben megfordult Münchenben, Berlinben Lovis Corinth magániskolájában, majd Párizsban a Colarossi iskolában és a Julian Akadémián. 1911-1912 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola hallgatója volt. 1914-ben visszatért Párizsba, ahol rézkarcolást tanult O. H. Peets mestertől. 1907-től kezdve kiállító művész, táj- és arcképekkel képviseltette magát a fővárosi tárlatokon. Tagja volt a MIÉNK csoportnak, a Szinyei Társaságnak, a Nagybányai Festők Társaságának és a Magyar Rézkarcolók Egyesületének. Korai képei romantikus pátosszal áthatottak, tájképein inkább visszafogott színeket használt, főleg tört pasztell színeket alkalmazott. Témái a tájak voltak, Nagybánya, Budapest és Velence térségét festette előszeretettel.

A később Baumgartner-díjjal kitüntetett fiúhoz Ferenczy nagy reményeket fűzött, őt tartotta három gyermeke közül a legtehetségesebbnek. Sajnos, talán a nagyon szoros apa-fiú kapcsolat eredményeként, Valér csak apja munkásságát próbálta és tudta követni, ezért egyre inkább megrekedt festészetében, tehetségének igazi kibontakozásában, kreativitását elnyomta konformizmusa. Czeizel Endrét idézve: *„képei ugyanakkor kiváló képességeit és mesterségbeli tudását igazolják, csak éppen nem tudott megfelelni a nagy művészek legfontosabb kritériumának, miszerint csak «az új időknek új dalaival» és alkotásaival lehet betörni a művészet fellegvárába”*.

A két ikergyermek személyisége és művészete merőben eltért Valérétól, ők a család feketebárányainak számítottak. Apjuk Noémit

háziasszonynak szánta, mert szerinte a művészetek iránt semmiféle hajlandóságot nem mutatott, Béninek pedig a mérnöki pályát gondolta megfelelőnek. Ferenczy várakozásai messze nem váltak valóra... . Újra Czeizel Endrét idézve „*az ikrek tanulásban nem jeleskedtek, rossz magaviseletűek voltak, képzőművészi tehetségükből is csak hosszú és zezugos út bejárása után lett talentum*”. De lett. „*A géniuszság kritériuma a «saját» művészi világ megteremtése. Ahogy erre Béni és Noémi képessé vált ... nemegyszer megbotránkoztatva környezetüket*”.

Noémiből a legkiemelkedőbb magyar gobelinművészek egyike lett. A művészettel, mint mindegyik testvére, apja műtermében kezdett ismerkedni. A nagybányai művésztelepen sokszor megfordult, majd 1911-ben Párizsba ment, a Manufacture des Gobelins-ben, ahol kitanulta a falikárpitszövést. A kárpitművészet megújítója volt. Az általános gyakorlattal ellentétben Ferenczy Noémi nem csak tervezte alkotásait, hanem saját maga készítette. Kartonra tervezett festményeit maga szötte, növényi festékekkel saját maga által színezett gyapjúfonalakból. Kárpitjai igen erősen dekoratív hatásúak, síkszerűek, újító volt ilyen téren is. A kárpitművészetben addig alkalmazott stílusok inkább idillikus tájképfestészetre hasonlítottak. Az ő képein egyformán fontos volt a figura és a természet. Gobelinjeinek lírai színvilága is egyedi. Színei a kezdeti erős színekből, egyre inkább átmentek a pasztell felé. Képes volt a gobelinművészetet a monumentális művészet rangjára emelni. 1945-től egészen haláláig a Magyar Iparművészeti Főiskola tanára volt. 1948-ban Kossuth-, 1952-ben Érdemes művész-díjjal ismerték el munkásságát. Halála után emlékérmét neveztek el róla. A Ferenczy Noémi-díj kiemelkedő iparművészeti, ipari tervezőművészeti tevékenység elismeréseként adományozható állami kitüntetés, amit minden év március 15-én, tizenkettő arra méltó személy kaphat meg.

Ikertestvére Béni, a huszadik századi magyar művészet kiemelkedő egyéniségévé vált. Tanulmányait szintén a nagybányai festőiskolában kezdte, mestere Réti István volt, majd Firenzében, Münchenben és Párizsban tanult, ezután itthon és külföldön élt. Ferenczy Béni pályája kezdetén kísérletező művész volt, közel állt hozzá a kubizmus és szecesszió. Szobrászatában később a klasszicista stílus dominált. Szobrai, kispasztikái kiegyensúlyozottak, erőteljesek, közel állnak az archaikus

görög szobrok világához. Grafikusként is a magyar rajzművészet legnagyobb képviselői közé tartozott, illusztrátori tevékenysége is jelentős volt. Számos akvarellt is készített, főleg csendéleteket festett. Kisplasztikai monumentális kisugárzásúak. Éremművészete kiemelkedő. Rengeteg szobra és érme látható Szentendrén, a Ferenczy Múzeumban, de vannak művei a székesfehérvári Deák Gyűjteményben is. Írásai, a *Tér és Formában*, valamint a *Magyar Művészet* című folyóiratokban jelentek meg. A Magyar Képzőművészeti Főiskola tanára volt. 1945-ben tagja lett a Kodály Zoltán vezette Művészeti Tanácsnak. Az 1950-es években könyvillusztrálásból élt. 1956-ban agyvérzést kapott és fél oldalára megbénult. Életének utolsó évtizedében bal kézzel mintázott. Munkásságát kétszer is Kossuth-díjjal ismerték el (1948, 1965), illetve 1956-ban Érdemes művész, 1958-ban pedig Kiváló művész kitüntetést kapott. Jelentős éremművészeti tevékenysége okán, a hazai éremművész közösség tiszteletére róla nevezte el az Országos Érembiennále nagydíját, a Ferenczy Béni-díjat.

Ferenczy nem csak gyermekei által nyomta rá bélyegét a későbbi magyar képzőművészetre, jelentős érdemeket szerzett stílus- és iskolaalapító munkásságával is, főként a Nagybányai Művésztelepen és a Képzőművészeti Főiskolán folytatott tevékenységével. A nagybányai festőiskola a modern magyar festészetet elindító mozgalommá vált, amely az 1896-ban a nagybányai művésztelepen bontakozott ki. A művésztelep 1902-től szabad iskolává alakult, ahol az új magyar festőgeneráció majd minden jelentős alakja megfordult. Az iskola fő érdeme, hogy a naturalizmus és a plein-air festészet eredményeit meghonosította. A korai időszakban a nagybányai stílus egyik legmeghatározóbb egyénisége Ferenczy Károly volt. Az ő, illetve a többi alapítói munkássága (Hollósy Simon, Réti István, Thorma János, Iványi Grünwald Béla) által a nagybányai iskola a XX. század első felében mindvégig nagy hatással volt a hazai festőművészekre. Hatása érvényesült a MIÉNK, a Nyolcak, a Szinyei Merse Pál Társaság, a KUT, az alföldi festők, de még a szentendrei iskola festőinél is. Igazából az akkori és a későbbi teljes magyar festőművészetet áthatotta, illetve ez volt az első festőiskola, melynek munkásságát a magyar közönség széles körben úgymond elfogadta és tisztelte.

Főbb munkái

Önarckép (1893), Madárdal (1893), Orfeusz Három királyok (1898), Esti hangulat lovakkal (1889), Hazatérő favágók (1899), Józsefet eladják testvérei (1900), Gesztenyefák (1900), Nyári reggel (1902), Márciusi est (1902, Nyár (1902), Önarckép (1903), Festőnő (1903), Templom (1903), Október (1903), Napos délelőtt (1905), Gyermekes ponnykon (1905), Nyári nap (1906), Önarckép (1910), Akt zöld háttérrel (1911), Akt vörös háttérrel (1913), Pietá (1914) Alvó cigányleány (1915).

Felhasznált irodalom

Czeizel Endre: Csak „rossz” gyermekből lehet génius? IPM. 2009. 8. 9. 78-80.

Ferenczy Károly: Önéletrajzi levél Londesz Elekhez. Lelőhely: Magyar Nemzeti Galéria Adattára: 15557/62.

Ferenczy Valér: Ferenczy Károlyról. Nyugat. 1929. 22. 2.

Genthon István: Ferenczy Károly. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. Budapest, 1963.

Genthon István művészettörténész hagyatéka. Ferenczy Freund Károly művészeti tárgyú írásainak kéziratai, hely és év nélküli tanulmánya Verescsaginról (36/164-216).

L. L.: Magyaróvári reminiscenciák. Köztelek. 1921. 31. 52.

Markó László (főszerk.): Új magyar életrajzi lexikon II. Magyar Könyvklub, 2001.

Réti István: A nagybányai művésztelep. Vince Kiadó, 2001.

Walleshausen Gyula: A magyaróvári agrárfelsőoktatás 175 éve. PATE. Mosonmagyaróvár, 1993.

www.wikipedia.hu